

You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice

Title: Predykaty stanu w języku rosyjskim i polskim : (aspekt aksjologiczny)

Author: Małgorzata Borek

Citation style: Borek Małgorzata. (1994). Predykaty stanu w języku rosyjskim i polskim : (aspekt aksjologiczny). W: M. Blicharski, H. Fontański (red.), "Współczesne tendencje rozwoju języków słowiańskich. T. 1" (S. 95-103). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

UNIWERSYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

MALGORZATA BOREK

Predykaty stanu w języku rosyjskim i polskim (aspekt aksjologiczny)

Na obecnym etapie rozwoju lingwistyki, kiedy jednym z jej centralnych problemów jest wzajemny stosunek oraz wpływ semantyki i pragmatyki, coraz więcej uwagi poświęca się badaniom nad znaczeniami oceniającymi. Ocena zjawisk rzeczywistości zależy od systemu wartości jednostki czy danej grupy społecznej, co z kolei stanowi przedmiot badań aksjologii.

Ocena w tej lub innej postaci występuje w dowolnym tekście, nawet jeśli nie jest ona wyrażona eksplicytnie. Nawet zwykle instrukcje techniczne sugerują, że opisuje się w nich, jak prawidłowo, a więc „dobrze”, korzystać z danego urządzenia. Jednakże dla badań lingwistycznych największą wartość mają teksty, w których ocena wyrażona jest eksplicytnie. Jeśli prześledzimy teksty napisane w różnych epokach, zauważymy, że różnią się one sposobem ukazania dwóch aspektów: deskryptywnego i oceniającego. Przykładowo, w liryce trubadurów lub w prozie średniowiecznej świat wyraźnie podzielony jest na strefy dobra i zła za pomocą stałych epitetów. Przeciwstawienie: deskrypcja — ocena może służyć jako jeden z ważniejszych składników stylu autora, a nawet jako ogólna charakterystyka orientacji danej społeczności na określone wartości. Kiedy jest mowa o ocenie, wtedy na plan pierwszy wysuwa się czynnik antropologiczny, gdyż ocena ma zawsze ścisły związek z człowiekiem i wydarzeniami z nim związanymi.

Z lingwistycznego punktu widzenia „ocena” pojmowana jest najczęściej jako rama modalna, w której skład wchodzi zarówno eksplicytnie, jak i implicytnie wyrażone elementy, takie jak: subiekt oceny, obiekt oceny,

element oceniający, predykat aksjologiczny, aspekt oceny, a także stereotyp oceniający i skala ocen¹.

N. D. Arutiunowa² zauważa, że problematyka aksjologiczna zawsze stawia badacza (niezależnie od tego, czy jest to logik, filozof czy językoznawca) w sytuacji z dwiema niewiadomymi: jedną niewiadomą stanowi „przyroda” obiektu oceny, drugą — „przyroda” właściwości wyrażonych predykatem oceniającym. Obiekty nieprzedmiotowe, podlegające ocenie, zostają podzielone przez N. D. Arutiunową na dwie grupy: 1) procesy (stany, cechy, wydarzenia), 2) fakty.

Procesy tworzą sferę fizycznego i psychicznego „pogrążenia” człowieka w rzeczywistości, fakty natomiast są rezultatem „pogrążenia” świata w świadomości człowieka, przy czym obiekty pierwszej grupy — procesy — są odbierane przez subiekt w kontakcie bezpośrednim i bezpośrednio przez niego oceniane.

Do specyficznych predykatów aksjologicznych wprowadzających ocenę należą predykaty stanu. Subiekt oceny jest tutaj jednocześnie jej obiektem, co znajduje odzwierciedlenie w odpowiednich konstrukcjach syntaktycznych:

Вдруг мне стало скучно, я беру платок, накрываюсь и бегу навестить сына.

(А. Островский)

Raptem robi mi się smutno, biorę szal, okrywam się i biegnę odwiedzić syna.

(А. Ostrowski)

Я гляжу на нее, и мне стыдно, что я счастливее ее.

(А. Чехов)

Patrzę na nią i wstyd mi, że jestem szczęśliwszy od niej.

(А. Czechow)

— Простите — говорит она. — Мне вдруг почему-то стало невыносимо тяжело... Я не выдержала и поехала сюда. Ах, если б вы знали, как мне было тяжело!...

(А. Чехов)

— Proszę mi wybaczyć — mówi Katia. — Nie wiem, dlaczego poczułam nagle dławiący, okropny lęk... Nie wytrzymałam i przyjechałam tu. Ach, gdyby pan wiedział, jak mi było ciężko!...

(А. Czechow)

Ocena stanu bardzo często nie wymaga żadnej motywacji, oprócz bazowania na własnych wrażeniach i doznaniach. W przytoczonych przykładach

¹ Е. М. Вольф: *Функциональная семантика оценки*. Москва 1985, s. 203.

² Н. Д. Арутюнова: *Об объекте общей оценки*. В: „Вопросы языкознания” 1985, № 3, s. 13.

ocena przybiera znak [–] gdyż związana jest ze stanem dyskomfortu psychicznego. Zauważalne są tutaj uniwersalne dla języka rosyjskiego i polskiego modele składniowe wyrażające stan subiektu. Obligatoryjne składniki modelu to subiekt stanu jako komponent predykowany wyrażony celownikiem oraz predykat wyrażony predykatywnym. Fakultatywnie w skład modelu wchodzi intensyfikatory oceny (*очень, невыносимо / bardzo, okropnie*) oraz wyznaczniki czasowe (*вдруг / nagle, raptem*). Często jednak w przekładzie na język polski predykat stanu nie jest wyrażony predykatywnym typu *smutno, ciężko*. Jako operator aksjologiczny pojawia się wówczas:

— **czasownik niepełnoznacznicy *czuć się* + określnik stanu (imiesłów, przysłówek):**

Мне обидно, что обвинение огульны строятся на таких давно избитых общих местах.

(A. Чехов)

Чује się dotknięty, że oskarża się w czambul całą młodzież, że zarzuty buduje się na oklepanych komunach.

(A. Czechow)

[...] тотчас навстречу ему распахнулась такая сияющая готовность, от которой ему стало неловко перед всеми.

(Д. Гранин)

[...] jej spojrzenie natychmiast wybiegło tu naprzeciw z taką promienną gotowością, że poczuł się nieswojo wobec wszystkich.

(D. Granin)

Было видно по лицу, что ему нехорошо.

(A. Чехов)

Widać było po nim, że czuje się niedobrze.

(A. Czechow)

He отрицаю, впрочем, что мне теперь гораздо лучше.

(М. Булгаков)

Nie przeczę zresztą, że czuję się teraz znacznie lepiej.

(M. Bułhakow)

— **czasownik stanowy:**

Как вам не стыдно, Нил Стратоныч! [...] Мне, право, совестно; каждый день что-нибудь; вот сегодня чаю, икры привезли [...]

(A. Островский)

Powinien się pan wstydzić [...] To mnie naprawdę krępije, co dzień jakieś dary, dzisiaj znowu herbata, kawior [...]

(A. Ostrowski)

Что ни увижу, что ни услышу, только тут больно.

(A. Островский)

Cokolwiek zobaczę, cokolwiek usłyszę — tu mnie zawsze boli.

(A. Ostrowski)

Мне страшно. (М. Булгаков)

Bardzo się boję. (M. Bułhakow)

--- połączenie peryfrastyczne:

Но главным образом мне стыдно. (А. Чехов)

Lecz przede wszystkim odczuwam wstyd. (A. Czechow)

Мне кажется почему-то, что если я поропщу и пожалуюсь, то мне станет легче. (А. Чехов)

Wydaje mi się z jakichś powodów, że gdy powyrzekam i wyskarżę się – przyniesie mi to ulgę. (A. Czechow)

Ему было неприятно, что она так легко смирилась (Д. Гранин)

Sprawilo mi przykrość, że tak łatwo pogodziła się z losem. (D. Granin)

oraz wspomniany wcześniej przykład:

Мне стало невыносимо тяжело. (А. Чехов)

Poczułam nagle dławiący, okropny lęk. (A. Czechow)

Zmiana operatora aksjologicznego pociąga za sobą zmianę intensyfikatora, np. *стало невыносимо тяжело* / *poczułam dławiący, okropny lęk* lub: *Мне страшно* [Ø] / *Bardzo się boję* (niedopuszczalna jest tutaj konstrukcja: *Мне очень страшно*, gdyż rosyjski predykat *страшно* wyraża stan o maksymalnym nasileniu).

Ocena oparta na zmysłach i wrażeniach subiekta, która była przedmiotem analizy, to ocena sensoryczna³.

Przy ocenie sensorycznej możliwe jest przejście oceny na przedmioty będące składową sytuacji, w jakiej znalazł się subiekt. Predykat stanu wyrażony jest wówczas:

— **przymiotnikiem w obydwu językach**

„Вот она действительность” — подумал Андрей Ефимыч, и ему стало страшно. Были страшны и луна, и тюрьма, и звезды на заборе [...] (А. Чехов)

³ Там же, s. 15.

„Oto rzeczywistość” — *pomyślał Andriej Jefimycz i zrobiło mu się straszno. Straszne były: i księżyc, i więzienie, i gwoździe na parkanie.*
(A. Czechow)

— **przymiotnikiem w języku rosyjskim / czasownikiem stanowym w języku polskim:**

И люди мне противны, и дом мне противен, и стены противны!
(A. Островский)

I ludzie mi obrzydli, i dom mi obrzydł, i ściany obrzydły!
(A. Ostrowski)

— **czasownikiem stanowym w obydwu językach:**

От нее мне и дом-то опостылел [...]
(A. Островский)

*Przez nią **znienawidziłem** ten dom [...]*
(A. Ostrowski)

Z innym rodzajem oceny mamy do czynienia w wypadku konstrukcji typu:

Мне и так нелегко расставаться с тобой, а как ты еще расплачешься [...]
(A. Островский)

*I tak **nielatwo** mi się z tobą rozstawać, a gdy w dodatku się rozplaczesz [...]*
(A. Ostrowski)

Komponentem predykowanym, a tym samym ocenianym w przytoczonych tu przykładach, jest czynność wyrażona bezokolicznikiem. Między czynnością i spowodowaną nią reakcją — fizyczną lub psychiczną — zachodzi relacja kauzatywna. Wyrażona tutaj ocena konkretyzuje się w doznaniach subiekta. W odróżnieniu od oceny sensorycznej ma charakter świadomy, w związku z czym może być odniesiona do kategorii oceny zwanej racjonalną⁴.

Przy tego typu ocenie bezokolicznik, wyłączony z paradygmatu koniugacyjnego, można zastąpić zdaniem podrzędnym:

*Мне нелегко, когда я расстаюсь с тобой.
Nielatwo mi, kiedy się z tobą rozstaje.*

Transformacje te ukazują, że stan jest zsynchronizowany ze stymulującym je procesem.

⁴ Там же, s. 17.

Operator aksjologiczny pozostaje w funkcji predykatu także przy nominalizacji czynności wyrażonej wcześniej bezokolicznikiem:

Расставание с тобой нелезко.

Rozstawanie się z tobą jest niełatwe.

Transformacje tego typu tłumaczą pojawienie się w tekście odmiennych składniowo ekwiwalentów polskich:

Мне больно смотреть на нее.

(A. Чехов)

Patrzanie na nią sprawia mi ból.

(A. Czechow)

Мне становится больно смотреть на нее.

(A. Чехов)

Зачынат і ja odczuwać ból patrząc na nią.

(A. Czechow)

Страшно жадничал. Мне было больно глядеть на него.

(A. Чехов)

Chciwy był straszliwie. Serce mi się krajało, kiedy patrzyłem na niego.

(A. Czechow)

W przytoczonych przykładach w konstrukcjach rosyjskich wyeksponowana jest ocena (komponent predykowany w postaci bezokolicznika + predykat *больно*), podczas gdy w konstrukcjach polskich uwydatnione zostało znaczenie stanowe (za pomocą predykatów stanu: *справлять ból / odczuwać ból*, oraz predykatu w postaci metafory: *краяло się serce*). Bywają jednak także sytuacje odwrotne — w języku rosyjskim wyeksponowane jest znaczenie stanowe, natomiast w języku polskim ocena:

Было вообще странно видеть в такой квартире такую старинно-дарственную женщину, как Ольга Серафимовна.

(Д. Гранин)

Дziwnie wyglądała w tym mieszkaniu taka po staroświecku wielkopańska dama jak Olga Serafimowna.

(D. Granin)

А все же стыдно было отрециваться и от Курочникова, и даже от тех неведомых начальников, что когда-то терзали Астахова.

(Д. Гранин)

Mimo wszystko jednak nie wypadalo mi jakoś odżegnywać się od Kurocznikowa, a nawet od tych nieznanomych luminiarzy, którzy kiedyś dręczyli Astachowa.

(D. Granin)

Мне будет очень приятно послушать вас, да я надеюсь, что и всем тоже.

(А. Островский)

Chętnie posłucham pana i tam nadzieję, że inni także.

(A. Ostrowski)

W zdaniach rosyjskich operatorami aksjologicznymi są predykaty stanowe *странно, стыдно, приятно*, natomiast w języku polskim przysłówki *dziwnie, chętnie* oraz czasownik bezosobowy *nie wypadło* — a więc leksemy wyrażające „czystą” ocenę.

Pozostaje nam jeszcze zwrócić uwagę na sposoby odróżnienia oceny racjonalnej od oceny ogólnej zwanej także etyczną⁵. Doskonale ilustruje to następujący przykład:

(1) — Правду говорит легко и приятно, — заметил арестант. (2) — Мне не нужно знать, — придешенным, злым голосом отозвался Пилат — приятно или неприятно тебе говорить правду. Но тебе придется ее говорить.

(М. Булгаков)

(1) — Łatwo i miło jest mówić prawdę — zauważył Jezua. (2) — Nie muszę wiedzieć — powiedział Pylat głosem gniewnym i przytłumionym — czy miło ci, czy nie miło mówić prawdę. Będziesz musiał ją powiedzieć.

(M. Bułhakow)

Zdanie (1) wyraża ocenę ogólną (etyczną), ponieważ charakteryzuje się polisubiektnością i nie posiada ograniczników czasowo-przestrzennych. W zdaniu (2) subiekt nabiera znaczenia referencjalnego, sytuacja zaś ma miejsce w ściśle określonym chronotopie. Oznacza to, że mamy do czynienia z oceną racjonalną. Można zatem zaobserwować przynależność struktur oceniających do różnych komunikatywnych typów mowy, czyli rejestrów językowych⁶. Ocena sensoryczna i racjonalna realizowane są w bloku rejestru wyobrażającego, natomiast ogólna (etyczna) — w bloku rejestru informacyjnego.

Ocena należy do uniwersalnych kategorii językowych, ponieważ nie ma języka, który nie dysponowałby środkami ukazującymi to, co dobre i co złe. Jednakże języki przejawiają swoją indywidualność w sposobach wyrażania znaczeń oceniających. Wyjaśnić to można tym, że ocena dotyczy intencjonalnego aspektu języka — przełamanie obrazu świata w świadomości mówiącego

⁵ Там же, s. 18.

⁶ Г.А. Золотова: *Коммуникативные аспекты русского синтаксиса*. Москва 1982, s. 349.

zależy od wielu czynników. Rama modalna oceny jest uniwersalna, ponieważ zawiera subiekt oraz obiekt oceny, zakłada istnienie skali i stereotypów, predykatów aksjologicznych, intensyfikatorów itp. Jednak sposoby wyrażania i łączenia tych elementów w każdym języku są różne, co można zobrazować na przykładzie rosyjskich i polskich modeli zdaniowych zawierających predykaty syntetyzujące znaczenie stanu i oceny.

Wykaz cytowanych źródeł

- M. A. Булгаков: *Избранное*. Москва 1988.
Д. Гранин: *Повести*. Ленинград 1980.
А. Н. Островский: *Пьесы*. Москва 1973.
А. Н. Островский: *Гроза. Лес. Беспреданница*. Ленинград 1977.
А. П. Чехов: *Рассказы и повести*. Москва 1976.
- D. Granin: *Pejzaż*. Warszawa 1987.
M. Bułhakow: *Mistrz i Małgorzata*. Warszawa 1983.
A. Czechow: *Opowiadania i opowieści*. Wrocław 1989.
A. Ostrowski: *Burza*. Kraków 1951.
A. Ostrowski: *Las*. Kraków 1950.
A. Ostrowski: *Niewinni winowajcy*. Kraków 1950.

Малгожата Борек

**Предикаты состояния в русском и польском языках
(аксиологический аспект)**

Резюме

Особую группу аксиологических предикатов составляют предикаты состояния. Модальную рамку оценки можно считать универсальной, так как чаще всего она состоит из: субъекта и объекта оценки, аксиологического предиката, интенсификатора, шкалы оценок и стереотипов. Однако способы выражения и соединения этих элементов в каждом языке своеобразны, что пытается показать автор статьи на основании русских и польских моделей.

Małgorzata Borek

**Predicates of state in the Russian and Polish languages
(the axiological aspect)**

Summary

Among the specific axiological predicates introducing assessment must be placed the predicate of state. The model framework of the assessment is universal, since it most often contains the subject and object of the assessment, assumes the existence of a scale of assessment and stereotypes, axiological predicates, intensifiers etc. However, the means of expressing and joining these elements differs in every language, which the author has endeavoured to portray on the example of Russian and Polish sentence models.

BUŚ